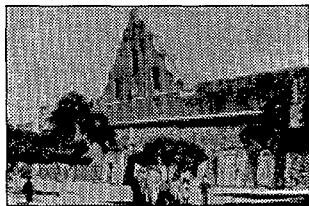

UNA PRESENCIA SINGULAR. LA NARRATIVA EN CATALÀ A LES COMARQUES ALACANTINES

XIMO ESPINÓS

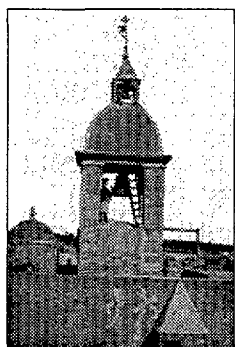
Lentament, però de manera continuada, han anat apareixent durant els darrers anys a les terres alacantines una sèrie d'obres narratives en català. L'article d'Enric Balaguer "Joves narradors" (*Información*, 18-6-98) en fou el primer toc d'atenció. És aquest un fet certament innovador, perquè la recuperació narrativa valenciana iniciada en els anys setanta s'havia nodrit, majoritàriament —Isa Tròlec i Carmelina Sánchez Cutillas en són una excepció—, d'escriptors provinents de les comarques valencianes, i especialment, de la Safor, la Ribera i el cap i casal. Alacant, un cop més, en restava a part. Hi havia, és clar, el precedent il·lustre d'Enric Valor i, en segon terme, de Maria Ibars i Jordi Valor. A més del crític literari Josep Iborra, autor del llibre de relats *Paràboles i prou* (1955). Tanmateix, mentre que la poesia o l'assaig fornien de noves veus el panorama literari català, la narrativa continuava sent, a les comarques meridionals, una «manca singular», per dir-ho amb la fórmula consagrada per Fuster el 1972 per a referir-se al buit narratiu valencià. Afortunadament, la situació és, a hores d'ara, ben diferent. El primer símptoma de canvi fou l'aparició del periodisme literari de Bernat Capó, a finals dels setanta, i de l'obra rondallística de Joaquim González Caturla, ja en els vuitanta. Fixem-nos que, en tots dos casos, no es tracta d'obres narratives estrictes, tot i que posteriorment, sobretot en el cas de Joaquim González Caturla, hi evolucionaran. Sembla com si la tradició narrativa necessitara, abans de ser restaurada, recórrer a gèneres *paranarratius*. Quelcom de paregut s'esdevingué amb la novel·la experimental valenciana dels setanta. Després de Bernat Capó i Joaquim González Caturla aparegueren autors més joves, com ara Carles Mulet, Jordi Botella, Joaquim Espinós, Francesc J. Bodí, Pepa Guardiola, Ramon Pastor, Jaume Nualart i la darrera incorporació, Maïte Coves. Hi hauríem

d'afegir, a més, Joan Borja, autor de la novel·la *Com un joc d'atzar*, finalista de l'Antoni Bru d'Elx, publicada fragmentàriament en *La Rella*, (núm. 11, 1997), i el col·lectiu alcoià amagat sota el pseudònim de Salomó Dorí, guanyador del premi de literatura eròtica la Vall d'Albaida amb *La vida sexual de Fernando Pessoa*; a més de la munió de narradors que, després de guanyar algun dels premis de narrativa breu de les comarques del sud, no tornen a repetir. Els premis 25 d'abril de Benissa o el Felipe Ramis de la Vila Joiosa, per citar alguns dels més importants, en són plens. I és una llàstima que no sempre s'editen i es distribuesquen com cal. Darrerament, de Benissa ha millorat molt en aquest aspecte, en fer-se'n càrrec l'editorial Columna. En qualsevol cas, aquests premis compleixen una important funció dinamitzadora, tal com demostra el fet que alguns dels narradors citats anteriorment, com ara Carles Mulet, Joaquim González Caturla o Francesc J. Bodí s'hi iniciaren o trobaren esperó en la seua pràctica literària.

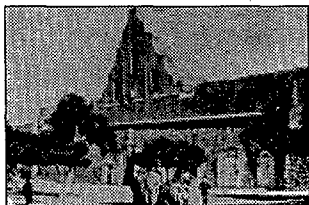
Els actuals narradors alacantins configuren un grup heterogeni, que s'ha incorporat amb normalitat a la narrativa valenciana, publicant en editorials importants i, en alguns casos, guanyant premis prestigiosos. Pel que fa a la procedència geogràfica, s'observa una certa preeminència de l'Alcoià-Comtat, fet que pot tenir la seua explicació en la vitalitat lingüística i cultural d'aquesta comarca. Pel que fa al nombre d'obres, en alguns casos es tracta d'autors d'una sola obra publicada, com és el cas de Ramon Pastor, Jordi Botella, Maite Coves o Jaume Nualart, encara que en el cas dels dos primers es coneix l'existència de novel·les encara inèdites. En els altres casos, s'ha superat la barrera de les dues novel·les. Quant a l'aspecte genèric, hi ha una gran diversitat. Hi ha, sense ànim d'exhaustivitat, el costumisme de Bernat Capó, l'especialització en la narrativa juvenil de Pepa Guardiola, la narrativa de recerca dels orígens de Francesc J. Bodí i Joaquim Espinós, la crònica generacional de Jordi Botella, la diversitat narrativa de Joaquim González Caturla, que va de la rondallística a la novel·la eròtica i juvenil; la narrativa femenina de Maite Coves o la narrativa experimental de Jaume Nualart. Estudiarem ara, de manera sintètica, però esperem que significativa, tots aquests autors.

Bernat Capó (Benissa, 1928), s'ha dedicat professionalment al periodisme, tasca que ha combinat amb la creació estrictament literària. De fet, alguns dels seus llibres de caire folklòric, com *Estampes pobletanes* (1978) o *Costumari Valencià, I i II* (1992 i 1994) són recopilacions d'articles apareguts en diverses publicacions, com ara els diaris *Información* o *Levante*, o en revistes com *El Temps* i *Saó*. Paral·lelament, ha desenvolupat una interessant obra narrativa, molt relacionada, pel fort arrelament local, pel sabor costumista i testimonial, i pel llenguatge viu, directe i fluent, amb l'obra periodística. És el cas de

la novel·la *La criminala* (1986) o del recull de relats eròtics *Cronicó del sisé* (1987). Ha practicat també la narrativa infantil, amb títols com *El tauladí utòpic* (1990) *On ets, Gigi?* (1992). Cal destacar també un llibre de viatges com *Espigolant pel rostoll morisc* (1980), en què l'autor recorre, tot anticipant-se a Josep Maria Espinàs, les terres del Comtat i la Marina, i en deixa amé i penetrant testimoniatge. L'obra de Bernat Capó, digna hereva de la d'altres estudiosos de la cultura i les tradicions valencianes, com ara el seu paisà Francesc Martínez i Martínez, resulta un referent ineludible per a la recuperació de la nostra memòria col·lectiva.

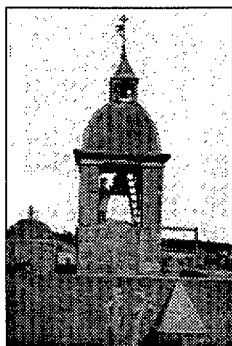
La ja dilatada obra narrativa de Joaquim González Caturla (Alacant, 1951) abasta diverses facetes. S'inicia com a recopilador rondallístic, a la manera recreadora d'Enric Valor. Les *Rondalles de l'Alacantí* (1985) i les *Rondalles del Vinalopó* (1987), de gran èxit popular, són el fruit d'aquesta tasca folklòrica. Un altre aspecte, tot sovint relacionat amb la rondallística de temàtica meravellosa, serà el de la narrativa infantil, amb obres com *La cova del llop marí* (1989), *Julieta i el caragol màgic* (1993) i *La penya dels pirates*, de 1998. L'autor també ha reeixit en la narrativa juvenil, amb *Tot l'estiu per davant* (1992), que ha estat traduït al gallec per Xavier Carro. Per últim hem de remarcar *Un estiu amb Flora* (1993), llibre de records infantils; el recull de contes *Els colors de la solitud* (1995) i el llibre de narrativa eròtica *Les quatre edats d'Eros* (1995). Tant en la seua obra rondallística com en la pròpiament literària, Joaquim González Caturla es caracteritza per un estil ric, precís i acurat. Ens centrarem ara en l'anàlisi de les seues dues darreres obres, per tal com són, al nostre parer, la seua aportació més sòlida i personal. Pel que fa a *Els colors de la solitud*, es compon de dotze contes de diversa temàtica i estil, que, amb alguna excepció, mantenen un alt nivell d'exigència. Per les seues pàgines desfilen personatges infeliços, inadaptats i solitaris, condemnats als desenganys amorosos i a cercar en el món de la imaginació, o en la moderna fàbrica de somnis que és el cinema, el que la vida els nega. La crítica a l'avanç tirànic del progrés —com en el magnífic "Un llimoner"— o la ficcionalització d'alguns aspectes de la societat alacantina, com ara l'antivalencianisme —"Nit de Sant Joan"— o la presència dels *pieds noirs* —"Madame Lucienne"— també hi fan acte de presència. Quant a *Les quatre edats d'Eros*, guanyador del Premi de literatura eròtica la Vall d'Albaida, es tracta d'un important exercici d'estil sobre un camp semàntic que, com ja indicà Carme Riera en els seus *Epitelis tendrissims*, no ha estat ni de bon tros treballat en català. A les antípodes de la denominació directa i col·loquialitzant d'un Quim Monzó, per posar un exemple popular, Joaquim González Caturla hi desplega un ric metaforisme genital que constitueix el tret més cridaner de l'obra. Les quatre narracions, com el mateix títol indica, recorren les diferents etapes de la vida humana, simbolitzades, al seu torn, per les estacions de l'any.

Pel que fa a Carles Mulet (Gata, 1953), el 1980 va rebre el premi de narrativa Vila d'Ondara amb *Els mons d'Aixa* (1981); i l'any 1983 va publicar el recull de relats *Amarg com el sèver*. Amb la narració «Ossobucco a la milanesa» va participar en l'antologia *9 Narradors de la Marina Alta* (1990). Darrerament ha publicat *Cossos i mossos* (1998), un llibre de narracions premiat amb el 25 d'abril de narrativa curta Vila de Benissa de 1997, on el denominador comú és la presentació d'uns personatges que fan dels plaers sensuals el centre de la seua vida quotidiana.

Pepa Guardiola (Xàbia, 1953) s'ha especialitzat, com hem dit abans, en la narrativa infantil i juvenil. Després d'una sèrie de publicacions institucionals, d'àmbit més restringit —*El llop i la cogullada* (1983), *Contes de riu-rau* (1988) i *Dones de mar endins* (1990)—, obtingué el premi Carmesina de 1991, amb l'obra *L'engruna de cristall* (1992), que li obrí les portes del circuit comercial. Des d'aleshores la seua carrera ha seguit una línia ascendent: finalista en l'Enric Valor de narrativa juvenil de 1993 amb *El talismà del temps* (1994) i publicació en una editorial catalana —Cruïlla— de *La clau mestra* (1997), fet aquest més infreqüent del que caldria, i que demostra les mancances i l'aïllament territorial del mercat del llibre català. La seua darrera obra és *Els grumets del cap negre* (1998).

Francesc J. Bodí (Agres, 1963) inicià la seua trajectòria creadora amb *Volves i olives* (1995), que guanyà el 1994 l'Enric Valor de narrativa juvenil, on abordà de manera brillant la irònica descripció d'un microcosmos social inspirat en el seu Agres natal, amb una imaginació desbordant i una gran sentit de l'humor. *Passions apòcrifes* (1995), el llibre següent, se centrà en l'anàlisi de la psicologia femenina, tot fent ús d'estratègies metaliteràries que qüestionen la relació entre realitat i ficció. Amb la seua tercera novel·la, *Guerres perdudes* (1997), guanyadora del prestigiós premi Joanot Martorell i recentment distingida per la secció valenciana de l'AELC, Francesc Bodí confirma les bones expectatives obertes amb les dues obres anteriors. Hi reprendrà el protagonisme femení de *Passions apòcrifes*, deixant però al marge l'artifici intel·lectualista que la llastava. Aquest despullament beneficiarà clarament la que fins ara és, sense cap dubte, la millor creació de l'autor. *Guerres perdudes* és presentada com un monòleg de Clàudia, una anciana convallescent, amb el qual, tot rememorant la seua llarga vida, cercarà un impossible diàleg amb la filla absent. La història personal de la protagonista s'hi fondrà irremissiblement amb la col·lectiva: el títol al·ludeix tant a les guerres reals del s. XX com a les de Clàudia per salvar els seus sentiments. Convocats per la seua fèrtil i estremida memòria, únic lligam que encara la uneix a la vida, acudirán amors, descobriments, desencontres i, sobretot, les inevitables pèrdues a què el temps ens sotmet.

Des de la perspectiva d'un present ja mancat de futur, el passat hi és mitificat, gràcies a un llenguatge fortament suggeridor. A la tensió entre present i passat que estructura la narració haurem d'afegir la de camp-ciutat. La protagonista, fermament arrelada a la terra, simbolitzada pel mas on va viure els moments més feliços, es resisteix a abandonar-lo per a anar a València amb la filla. L'estilització del model oral seguit, així com l'enfocament intimista de la coincident peripècia vital de la protagonista, ens remet, de manera inevitable, a la Colometa de *La plaça del diamant*. El referent rodoledià serà, però, assumit creativament, tot aconseguint un estil propi que tindrà en l'elaboració simbòlica la seua arma més colpidora.

Jordi Botella (Alcoi, 1958), autor que ja s'havia revelat com a poeta, publicà el 1997 el seu primer llibre narratiu, *La sagrada família*, segona novel·la del cicle *L'espiral eterna*, i finalista dels Premis Octubre de 1985. Botella hi continuarà la crònica generacional iniciada amb la primera obra del cicle, *Cap d'any*, publicada fragmentàriament el 1986 en el núm. 2 de la revista *El·lipsi*. De fet, alguns dels personatges d'aquesta primera novel·la reapareixeran en *La sagrada família*. El protagonisme, però, es desplaçarà del grup d'amics alcoians a la figura d'un jove de Barxell —nom sota el qual sembla amagar-se també el poble d'Agres—. Aquest personatge, C. Muro, que rep una pensió per deficient mental encara que ens demostrarà que no ho és gens, exercirà de narrador d'uns fets dramàtics. Uns fets que de manera sàvia se'ns dosificaran al llarg del seu monòleg, i que aniran *in crescendo* fins a arribar al tràgic desenllaç. Hem dit tràgic i pensem que l'expressió no és gratuïta, perquè al llarg del discurs del narrador-protagonista sembla com si l'ombra cega de la fatalitat s'estenguera, inexorablement, sobre les víctimes. Una fatalitat que enfrontarà els membres de la comunitat de Barxell —la «sagrada família» del títol— contra els forasters —els alcoians. Aquell del poble que antepose la llei de la ciutat —la Llei— a la llei de la sang hi serà castigat amb l'expulsió o amb la mort. Pel que fa al llenguatge, el model d'escriptura parlada triat resulta força encertat per a la versemblança del personatge i de la narració. Tan sols hem de lamentar que, dins de la coherència estilística general del discurs, es produeixen inadequacions de registre que malmeten la seua naturalitat lingüística. La tensió entre la correcció gramatical i la llengua viva és una de les principals assignatures pendents de la narrativa valenciana en català. A poc a poc, però, i els autors analitzats en aquests articles ho palesen, sembla que es van abandonant les tendències hipercorrectores en favor d'un subestàndard valencià que garanteix la necessària identificació dels lectors amb el model literari usat.

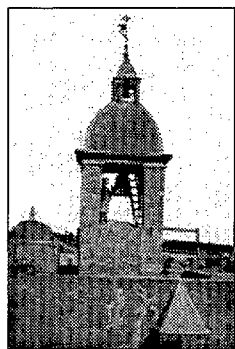
Joaquim Espinós Felipe (Benilloba, 1962) s'inicia en la narració amb el conte "El tren dels negatius", premi Azorín de narrativa curta

d'Alacant el 1985, publicat en *La Rella*, (núm. 5, 1985). Alterna la creació poètica amb la narrativa i guanya, el 1990, el premi Enric Valor de novel·la juvenil amb *La devastació violeta* (1991). També el 1990 publica el conte infantil *Fins que va traure el cap el rossinyol*. La seua darrera novel·la és *Ombres en el riu* (1995), que, tal i com indica Biel Sansano (*Aiguadolç*, primavera, 1996), narra, amb un estil força versemblant, «la vida de dos dels seus protagonistes en un poble imaginari de la muntanya, pròxim a Alcoi, denominat Llòria, durant l'últim any de la Guerra Civil Espanyola. L'avi Manel i la seua néta Núria veuen passar els dies enmig d'una guerra que saben real però no immediata, que no saben com ha començat ni com acabarà, però que condiciona la seua existència [...]. És la memòria de la xiqueta que passa de la infantesa a l'adolescència la que es barreja amb l'avi, que veu com se li'n va la vida enmig del mateix poble, del mateix riu, de les mateixes terres que conegueren els seus avis, els seus pares i ara la seua néta. On, a més, el contrast entre la mort en ple estiu quan els camps (les bresquilles) i els fills (les nétes) donen fruits, adquireix una força simbòlica notable».

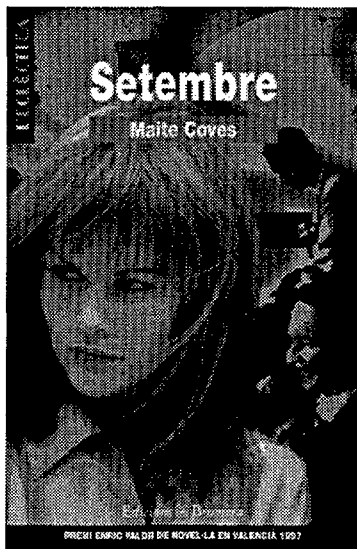
Amb *L'Esmaragda* (1997), la seua primera novel·la publicada, Ramon Pastor (Sant Vicent del Raspeig, 1954) se situa dins els límits imprecisos de la literatura juvenil. Narra les aventures del cavaller Enric i el seu escuder, Fran, en un món llegendari de clares reminiscències medievals. Tot i que en un primer moment poguera semblar que la trama derivaria cap a la fantasia èpica, amb els seu inevitable seguici de dracs, princeses i herois prodigiosos, l'autor farà aviat palesa la seua voluntat intergenèrica. El nucli argumental bàsic, extret de la rondalla de tema meravellós «La serp del sets caps», serà reelaborat amb recursos propis de la narrativa realista i sentimental. Així, tot element sobrenatural serà eliminat amb la corresponent explicació racional; i la princesa que dóna títol a la novel·la enriquirà la ficció amb les seues inesperades preferències amoroses. Especial esment mereix l'acurat treball lingüístic de l'autor, que ens recorda les recreacions rondallístiques d'Enric Valor. Ramon Pastor es complaurà fins a l'excés en el detallisme descriptiu, en l'adjectivació exuberant, cosa que de vegades dificultarà el lliure transcurs de la trama. Cal destacar-ne el treball d'ambientació i el sentit de l'humor. Un sentit de l'humor que, segons declaracions del mateix autor, ha desenvolupat en les novel·les següents. Haurem d'esperar la seua publicació per a saber si les qualitats que apunten en aquesta primera obra es veuen, tal com esperem, confirmades.

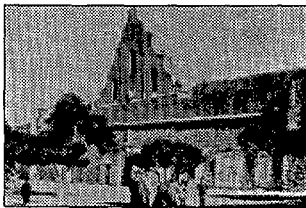
El més jove dels autors alacantins és Jaume Naulart. Amb *12:00 a.m.*, la seua primera novel·la, Jaume Naulart (Vic, 1968), conegut ja com a autor teatral, se situa clarament dins dels paràmetres de la novel·lística experimental. Els referents de Cortázar i Monzó —explícits en el text—, el Queneau d'*Exercicis d'estil* o, per citar-ne un de valencià,

el primer Josep Lluís Seguí, hi són, entre d'altres, fàcilment adduïbles. Tot partint d'anècdotes argumentals mínimes, el discurs literari desenvolupa una sèrie de temes recurrents, com ara el pas del temps, l'atzar, la reflexió metaliterària, la mort, la solitud o l'erotisme. A l'irrealisme dominant en el text cal afegir una ambientació cosmopolita, de clara filiació cinematogràfica— i doncs nord-americana—, que li atorga al text un vernís de modernitat. Aquesta empremta cinematogràfica es manifesta també en l'estil: ràpid, sincopat, visual. El llibre es divideix en tres parts, la primera i més llarga, que dona nom al llibre, és una novel·la curta que fa un hàbil ús del perspectivisme i de les convergències i divergències entre realitat i ficció. L'obsessió temporal, present ja dels del títol, amara tot el relat, així com el joc pirandellià de conferir certa autonomia als personatges. Aquesta *nouvelle* està escrita, com la resta del llibre, amb un llenguatge àgil, concís, i amb certes picades d'ull al joc tipogràfic i visual, amb trencament de la linealitat, collages, etc, que es poden rastrejar al llarg de tota l'obra. Després d'aquesta primera part, sens dubte la més unitària reeixida del llibre, ve "Cares i noms", que arreplega uns fragments de factura desigual que giren al voltant de la mort de diversos personatges. Hi podem trobar variades tonalitats emotives, des de la macabra de l'antropofàgia fins a l'enginyosa del que se suïcida llançant-se d'un daltabaix o la sentimental de l'avi que hagué d'acomiar-se de sa casa. La darrera part, "Jocs i joguines", que insisteix en algunes constants temàtiques ja exposades al llarg del llibre, és la més arriscada, per tal com els fragments que la componen no posseeixen un fil conductor tan evident com les dues anteriors. Aquest fet li confereix un caràcter desdibuixat i inconnex, que l'enginy expositiu no aconsegueix mitigar del tot. En resum, ens trobem davant d'una obra interessant, que, tot i les seues irregularitats, revela un autor que posseeix un alt domini del llenguatge i dels recursos narratius.

La darrera aportació de les comarques meridionals a la novel·lística catalana ha estat la de Maite Coves (Elx, 1957) guanyadora del premi Enric Valor d'Alacant de 1997 amb *Setembre*. Aquesta obra, primera de l'autora, que ja havia publicat poesia i crítica literària, aborda el tema de les relacions dona-home des

d'una òptica eminentment femenina, si no feminista. El seu personatge principal, Teresa, decideix trencar amb un matrimoni infeliç, en el qual ha fet el paper de víctima d'un marit infidel i desconsiderat. Aquesta situació límit mena la protagonista a somiar una nova vida, a la recerca de noves expectatives vitals. La fugida d'Elx cap a València, on estudià de jove, serà la solució al seu atzucac personal. Els carrers del cap i casal, plens de records, seran profusament descrits, així com el seu ambient literari. Les converses amb els seus amics i amigues i els nous descobriments amorosos centraran la peripecia argumental, que és sota el signe de la renovació —el "retorn de Saturn"—. L'autora aposta, de manera exitosa, per la codificació realista: ambients, personatges, problemàtica personal, política i cultural es troben engalzats de manera ben creïble, i servits amb un estil viu. Sols hauríem de lamentar algunes caigudes en un lirisme excessiu que grinyola respecte del conjunt. Aquest tret, junt amb la inclusió d'alguns poemes, sembla una pervivència qüestionable de la seua anterior dedicació poètica. Pel que fa a l'estructura, l'autora juga amb el vell recurs —ja Lluï l'usà en el *Llibre de meravelles*—, de la *mise en abîme*, en incorporar dins de l'obra la novel·la que en realitat estem llegint. De fet, les fluctuants relacions entre realitat i literatura, o entre realitat i somni, ocupen un lloc destacat en l'obra. No més, però, que la detallada anàlisi de la situació subalterna de la dona en la societat actual. Des d'aquest punt de vista, hauríem de situar *Setembre* dins de la literatura femenina, que en les lletres catalanes experimenta a hores d'ara una puixança extraordinària. Escriptors com Isabel Clara Simó —alcoiana però barcelonina d'adopció—, Maria Barbal, Carme Riera, Maria Mercè Roca o Maria Antònia Oliver, per citar només alguns noms, bé que ho evidencien. Dissortadament, aquest esclat del Principat i les Illes no ha arrelat en terres valencianes. La publicació simultània per l'editorial Bromera de la novel·la de Maite Coves i de *Dones* d'Isabel Clara Simó i *Orient i Occident* de Maria de la Pau Janer bé que testimonia aquesta embranzida de la literatura femenina i aquesta nova mancança valenciana. L'obra pionera de Carmelina Sánchez Cutillas, Maria Ibars, Beatriu Civera, Carme Beneyto o Mercè Linyan no ha trobat al sud del Sénia massa continuadores. —Maria Fullana i poc més—. Tant de bo aquesta interessant primera novel·la de Maite Coves siga l'inici de recuperació d'aquesta altra «mancança singular».